

3. Wallace J. NATO chief Mark Rutte warns Russia could use military force against alliance in five years. *Chatham House*. 2025. URL: <https://www.chathamhouse.org/2025/06/nato-chief-mark-rutte-warns-russia-could-use-military-force-against-alliance-five-years>

4. Why Ukraine Just Locked In 10-Year Gulf Defense Deals. *Professor Gerdes Explains*. 2026. URL: <https://podcasts.apple.com/nz/podcast/why-ukraine-just-locked-in-10-year-gulf-defense-deals/id1826343994?i=1000757925365>

5. WSJ: Ukrainian military «defeated» NATO troops with drones during exercises with allies. *Бабель*. 2026. URL: <https://babel.ua/en/news/124941-wsj-ukrainian-military-defeated-nato-troops-with-drones-during-exercises-with-allies>

6. Стратегічна концепція НАТО – 2022 ухвалена главами держав і урядів на Мадридському саміті НАТО 29 червня 2022 р. *NATO*. URL: <https://surl.li/sqrcbu>

Федорчук Вадим

Донецький національний університет імені Василя Стуса

НЕЛІБЕРАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ В УГОРЩИНІ: РОЛЬ ВІКТОРА ОРБАНА У ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Ключові слова: Угорщина, Віктор Орбан, неліберальна демократія.

Keywords: Hungary, Viktor Orban, illiberal democracy.

Із приходом до влади партії Фідес на чолі з Віктором Орбаном вдруге в травні 2010 р. політична система Угорщини зазнала значних трансформацій. Цим змінам сприяла сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, зокрема наслідки економічної кризи, втрата довіри до попередніх урядів, особливості партійно-політичної системи, а також ширші тенденції демократичної ерозії в Центрально-Східній Європі. Водночас важливим каталізатором цих перетворень стала політична стратегія та особисте лідерство Віктора Орбана.

Після цього дедалі частіше дослідники, зокрема Д. Закканьїно та С. Сулейман, почали застосовувати щодо політичного режиму цієї держави такий термін як неліберальна демократія [8; 10]. Вперше в 1997 р. його запропонував Ф. Закарія стверджуючи, що це форма правління, де демократично обрані режими (часто переобрані або підтверджені через референдуми) регулярно ігнорують конституційні обмеження на свою владу та позбавляють громадян основних прав і свобод [11, с. 23]. Мета дослідження полягає у виявленні ролі Віктора Орбана у трансформації угорської політичної системи після 2010 р.

Цікавим є факт, сам очільник партії Фідес та прем'єр-міністр Угорщини відкрито артикулював цю ідею у промові в літньому таборі для угорців в 2014 р.: «нова держава, яку ми будуємо, є неліберальною державою. Вона не заперечує фундаментальних цінностей лібералізму, як-от свобода тощо. Але вона не робить цю ідеологію центральним елементом організації держави, а застосовує специфічний, національний, особливий підхід натомість» [7].

В. Орбан послідовно обґрунтовує своє бачення через реалістичну призму пріоритизації національних інтересів над ліберальними догмами. Він вважає, що сучасний світ це такі собі «перегони» за винаходом найбільш конкурентоспроможної форми держави, яка робить націю успішною. Ліберальні ж демократії, на його думку, втрачають конкурентоспроможність, тоді як неліберальні системи демонструють успіх. Це бачення не виникло раптово, а стало результатом тривалої еволюції політичних поглядів В. Орбана, що простежується протягом усієї його кар'єри. На початку 1990-х рр. В. Орбан позиціонував себе як представник ліберальної, проєвропейської політичної генерації. Заснована ним партія Фідес спочатку була молодіжним ліберальним рухом, який виступав за демократизацію, європейську інтеграцію та розрив із комуністичним минулим. У цей період В. Орбан був активним прихильником західної моделі демократії та відкрито критикував авторитарні практики, що залишилися у спадок від соціалістичного режиму. Однак уже наприкінці 1990-х рр., зокрема після першого перебування на посаді прем'єр-міністра (1998–2002), у його риториці поступово з'являються елементи націонал-консервативного дискурсу, акцент на суверенітеті та критиці зовнішнього впливу [1; 5].

Поразка Фідес на виборах 2002 р. та подальше перебування в опозиції стали важливим переломним моментом у зміні поглядів В. Орбана. Саме в цей період відбувається остаточний ідеологічний зсув від лібералізму до концепції «національної держави», яка протиставляється космополітичному та ліберальному проєкту Європи. В. Орбан дедалі частіше почав апелювати до ідей культурної унікальності, історичної місії угорської нації та необхідності сильної виконавчої влади.

Повернення до влади у 2010 р. із конституційною більшістю стало переломним моментом для політичної системи Угорщини, оскільки саме воно відкрило можливість для глибоких інституційних змін, ініційованих і контрольованих безпосередньо Віктором Орбаном. Скориставшись двома третинами місць у парламенті, уряд Фідес розпочав масштабне переписування правових і конституційних засад держави, що відбувалося поступово, але системно. Цей процес часто описують як «повільний правовий переворот», оскільки формально всі зміни здійснювалися в межах законодавчих процедур, однак їх зміст був спрямований на концентрацію влади та послаблення механізмів стримувань і противаг.

Одним із перших і найбільш показових кроків стало ухвалення нової Конституції у 2011 р., яка замінила Основний закон перехідного періоду. Конституційні зміни не лише закріпили ідеологічні орієнтири правлячої партії, але й суттєво трансформували баланс між гілками влади. Зокрема, були обмежені повноваження Конституційного суду, зменшено можливості втручання у питання бюджету та податкової політики, а також змінено процедури призначення суддів, що фактично посилює контроль виконавчої влади над судовою системою [2]. Ці зміни ініціювалися та публічно захищалися самим В. Орбаном як необхідні для забезпечення «ефективного управління» та стабільності держави [9].

Паралельно з конституційною реформою відбулася трансформація правового поля через ухвалення так званих «кардинальних законів», які вимагали кваліфікованої більшості для подальших змін [2]. Це дало змогу закріпити ключові політичні рішення Фідес на тривалий період, навіть у разі можливої зміни влади. Отже, персональний політичний проєкт В. Орбана набував інституційної стійкості, перетворюючись із партійної програми на структурну характеристику держави.

Окрему роль у формуванні неліберальної моделі держави відіграли зміни у сфері діяльності медіа та публічної комунікації. За ініціативи уряду була створена централізована система регулювання засобів масової інформації, що суттєво посилила вплив держави на медіапростір. Через механізми регуляторних органів, перерозподіл рекламних ресурсів і зміну власності медіа поступово формувалася лояльний до уряду інформаційний ландшафт, який у публічній риторичі В. Орбан подавав як захист національного інформаційного суверенітету від «зовнішніх посягань» [6].

Не менш показовими були зміни у виборчому законодавстві, які також проводилися під прямим керівництвом В. Орбана. Перекроювання виборчих округів, зміна правил фінансування кампаній і виборчої агітації створили умови, за яких правляча партія отримувала структурну перевагу [4]. Формально зберігаючи демократичну процедуру виборів, система дедалі більше працювала на підтримку гегемонії чинної влади.

У підсумку здійснених інституційних змін Віктор Орбан постає як ключовий архітектор сучасної політичної системи Угорщини, у межах якої внутрішня та зовнішня політика функціонують як взаємопов'язані елементи єдиної стратегії. Сутність його впливу полягає у персоналізованому інституційному перепроєктуванні держави, поєднаному з ідеологічною мобілізацією на основі протиставлення «національного суверенітету» зовнішньому тиску. Важливою складовою цієї моделі стала конфронтаційна політика щодо зовнішніх акторів, насамперед Європейський Союз та Україна, яка використовується для внутрішньополітичної легітимації неліберальних перетворень, концентрації влади та послаблення ліберально-демократичних механізмів. Отже, поєднання інституційного контролю, ідеологічного дискурсу та апеляції до зовнішніх загроз сформувало стійку неліберальну модель функціонування угорської політичної системи.

Джерела та література

1. By Paul Kirby & Budapest correspondent Nick Thorpe. Who is Viktor Orban, Hungarian PM with 14-year grip on power? *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-67832416>
2. European e-Justice Portal. *National legislation Hungary*. URL: https://e-justice.europa.eu/topics/legislation-and-case-law/national-legislation/hu_en
3. Hungary 2011 Constitution. *Constitute*. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2011
4. Ishikava Y. Hungary's Electoral System: Constructing a System Favorable to the Governing Party and Its Future Prospects. *Institute of Geoeconomics (IOG) by Asia Pacific Initiative, International House of Japan*. URL: <https://instituteofgeoeconomics.org/en/research/hungarys-electoral-system-constructing-a-system-favorable-to-the-governing-party-and-its-future-prospects/>
5. Kenes B. Viktor Orbán: Past to Present. European Center for Populism Studies (ECPS), 2020. DOI: 10.55271/lp0001.
6. New report: Hungary dismantles media freedom and pluralism. *European Federation of Journalists*. 2019. URL: <https://europeanjournalists.org/blog/2019/12/03/new-report-hungary-dismantles-media-freedom-and-pluralism/>

7. Prime Minister Viktor Orbán's Speech at the 25th Bálványos Summer Free University and Student Camp. *Government of Hungary*. URL: <https://2015-2019.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/prime-minister-viktor-orban-s-speech-at-the-25th-balvanyos-summer-free-university-and-student-camp>

8. Susan Rubin Suleiman. Anti-Democratic Politics in Hungary: Viktor Orbán and «Illiberal Democracy». College Station: The Bush School of Government and Public Service, Texas A&M University, 2021. (Scowcroft Paper № 20). 12 p.

9. Viktor Orbán's State of the Nation address. *Government of Hungary*. URL: <https://2010-2014.kormany.hu/en/prime-minister-s-office/the-prime-ministers-speeches/viktor-orban-s-state-of-the-nation-address>

10. Zaccagnino J. M. The Tragedy of Central European University: Theorizing Hungarian Illiberal Democracy and Its Threat to Academic Freedom. *Connecticut Law Review*. 2021. Vol. 52, № 3. P. 1187–1240.

11. Zakaria F. The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs*. 1997. Vol. 76, № 6. P. 22. DOI: 10.2307/20048274.

Іжаківський Валерій

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ДИСКУСІЯ ПРО ТРАНСФОРМАЦІЮ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ: ВІД ЛІБЕРАЛІЗМУ ДО ПОСТЛІБЕРАЛІЗМУ

Ключові слова: світовий порядок, постліберальний, легітимність, лібералізм, миробудівництво, безлад.

Keywords: world order, post-liberal, legitimacy, liberalism, peacebuilding, disorder.

Сучасний міжнародний дискурс дедалі частіше акцентує увагу на твердженнях про «руйнування світового порядку» та втрату ефективності традиційних інституцій. Однак перш ніж аналізувати наслідки цих змін, варто поставити фундаментальне запитання: чи існував узагалі універсальний світовий порядок у тому вигляді, в якому його зазвичай описують?

Метою цієї статті є окреслити теоретичну рамку дискусії про світовий порядок або безлад з огляду на сучасний стан міжнародної безпеки.

Ретроспективний аналіз показує, що значну частину ХХ та початку ХХІ ст. міжнародна система функціонувала не як нейтральний глобальний порядок, а як західний ліберальний проєкт, який існував у межах умовного колективного Заходу, заснований на певній антропології – автономному індивіді, раціональності, ринку, демократичній процедурності, яка однак не розповсюджувалася на інших континентах [7]. Така конструкція була підсилена ідеєю про можливість експорту ліберальних інституцій, що стало фундаментом парадигми «ліберального миру» [8].

У миробудівництві це проявлялося в концепції, де стабільність створюється через демократизацію, інституційний дизайн та ринкові реформи. О. Річмонд у низці праць показав, що цей «ліберальний мир» був структурно пов'язаний із геге-